

اخلاق کسب و کار در فرهنگ اسلامی

مؤلف: دکتر کریم حمدی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اخلاق کسب و کار در فرهنگ اسلامی

تالیف:

دکتر کریم حمدی

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات

انتشارات موجک

سرشناسه: حمدی، کریم، ۱۳۳۴ -

عنوان و نام پدیدآور: اخلاق کسب و کار در فرهنگ اسلامی / تالیف کریم حمدی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص.:: جدول.

شابک: ۵-۲۳-۸۳۰۷-۶۰۰-۹۷۸، ۲۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۸۹ - ۲۰۴.

موضوع: اخلاق کسب و کار -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: Business ethics-- Religious aspects -- Islam

موضوع: کسب و کار -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: Business -- Religious aspects -- Islam

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۳ الف ح ۸ / ۶۵ / ۲۵۴ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۶۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۴۱۲۰۵

انتشارات موجک

تلگرام: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲-۰۹۳۶۳۰۳۱۲۵۸ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۶ - ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۳ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: اخلاق کسب و کار در فرهنگ اسلامی

تالیف: دکتر کریم حمدی

طراح جلد: سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری: ۲۰۰ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶، تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال، شابک: ۵-۲۳-۸۳۰۷-۶۰۰-۹۷۸

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: نظام اخلاق اسلامی
۳	۱-۱ مقدمه
۵	۲-۱ ماهیت اخلاق
۷	۳-۱ تعریف اخلاق از دیدگاه علماء و اندیشمندان اسلامی
۹	۴-۱ اهمیت و فواید اخلاق در اسلام
۱۱	۱-۴-۱ تعدیل کننده‌ی خواسته‌ها
۱۱	۲-۴-۱ پرورش و تکامل بعد معنوی
۱۱	۳-۴-۱ ضامن اجرای قوانین
۱۲	۵-۱ ویژگی‌های شاخص نظام اخلاقی اسلام
۱۲	۱-۵-۱ شمولیت
۱۳	۲-۵-۱ انسجام درونی
۱۳	۳-۵-۱ میانه‌روی و اعتدال
۱۴	۴-۵-۱ واقع‌گرایی
۱۵	۵-۵-۱ وجود مراتب و مراحل در ارزش‌های اخلاقی
۱۶	۶-۵-۱ غایت‌گرایی و هدفمندی
۱۷	۷-۵-۱ عقلانی و وحیانی بودن
۱۷	۸-۵-۱ همگانی بودن مسیر رشد اخلاقی برای همه‌ی انسان‌ها

۱-۵-۹ قابلیت تطبیق در شرایط زمانی و مکانی مختلف ۱۸

فصل دوم: اخلاق کسب و کار ۲۱

۱-۲ مقدمه ۲۱

۲-۲ واژه‌شناسی اخلاق کسب و کار ۲۲

۳-۲ ریشه‌ها و رهیافت‌ها ۲۲

۴-۲ مفهوم اخلاق حرفه‌ای ۲۳

۵-۲ مضامین اصلی اخلاق کسب و کار ۲۶

۶-۲ جایگاه اخلاق و فناوری در کسب و کار ۲۷

۷-۲ دو موضوع کلیدی مربوط به اخلاق و فناوری در کسب و کار ۲۹

۸-۲ نشانه‌های مسمومیت جامعه با فناوری ۳۰

۹-۲ نگرانی جامعه از اخلاق فناوری ۳۲

۱۰-۲ نظریه دوگانگی اخلاق دینی و اخلاق تجارت ۳۳

۱۱-۲ اخلاق بازرگانی ۳۴

۱۲-۲ یکپارچگی اخلاقی ۳۶

۱۳-۲ اخلاق متعالی ۳۶

۱۴-۲ نقش اخلاق حرفه‌ای در ایجاد کسب و کار ۳۷

۱۵-۲ اخلاق کسب و کار در عرصه‌ی عمل ۴۱

۱۶-۲ اخلاق کسب و کار در شرکت نورث روپ ۴۲

فصل سوم: اخلاق کار در فرهنگ اسلامی ۴۹

۱-۳ مقدمه ۴۹

۲-۳ اخلاق کار ۵۰

۳-۳ قداست و ارزش‌مندی کار در جهان‌بینی اسلامی ۵۲

۴-۳ جلوه‌های اخلاق کار اسلامی با تأمل بر سخنان و سیره‌ی رضوی ۵۶

- ۵۷..... ۱-۴-۳ ایمان بر خداوند و توکل بر او
- ۶۱..... ۲-۴-۳ صبر و استقامت
- ۶۳..... ۳-۴-۳ وجدان کاری و تقوای الهی
- ۶۷..... ۴-۴-۳ برخورد کریمانه
- ۷۲..... ۵-۴-۳ صداقت و راستگویی
- ۷۶..... ۶-۴-۳ امانت داری
- ۷۸..... ۷-۴-۳ شایسته سالاری و قانون گرایی
- ۸۱..... ۸-۴-۳ عدم تکبر و سرمستی به مقام و ریاست طلبی
- ۸۴..... ۵-۳ اخلاق حرفه ای کسب و کار از منظر اسلام
- ۸۵..... ۶-۳ کار از منظر قرآن
- ۸۶..... ۷-۳ تفاوت و تشابه اخلاق و فقه
- ۸۶..... ۸-۳ اخلاق کسب و کار در قرآن
- ۹۳..... ۹-۳ پنج مؤلفه اصلی اخلاق کسب و کار اسلامی
- ۹۴..... ۱-۹-۳ تولید، کار و فعالیت مولد
- ۹۴..... ۲-۹-۳ مبادله و توزیع
- ۹۵..... ۳-۹-۳ قیمت، سود و پرداخت واجبات مالی
- ۹۵..... ۴-۹-۳ تجارت خارجی و نقش دولت در کسب و کار
- ۹۶..... ۵-۹-۳ عناصر مکمل اخلاق کسب و کار از منظر اسلامی
- ۹۶..... ۱۰-۳ آثار اخلاق کسب و کار از منظر اسلام
- ۹۷..... ۱۱-۳ روزی حلال و آثار آن در زندگی
- ۹۸..... ۱۲-۳ شرایط کسب حلال
- ۹۸..... ۱۳-۳ آثار سوء حرام خواری و بی توجهی به کسب حلال
- ۹۹..... ۱۴-۳ نتیجه گیری

فصل چهارم: اخلاق وقف در فرهنگ اسلامی ۱۰۱

۱-۴ مقدمه ۱۰۱

۲-۴ مفهوم وقف از دید اندیشمندان و متکلمان اسلامی ۱۰۲

۳-۴ فلسفه و هدف تأسیس و ترویج وقف در اسلام ۱۰۴

۴-۴ اخلاق وقف از دیدگاه قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) ۱۰۶

۵-۴ مصادیق اخلاق وقف در فرهنگ اسلامی ۱۱۰

۱-۵-۴ انفاق ۱۱۱

۲-۵-۴ الباقيات الصالحات ۱۱۱

۳-۵-۴ صدقه ۱۱۲

۴-۵-۴ سیل الله ۱۱۲

۵-۵-۴ حسنه ۱۱۳

۶-۵-۴ محسنین ۱۱۳

۷-۵-۴ ایثار ۱۱۴

۶-۴ بارزترین نمونه‌های وقف در سیره‌ی معصومین (علیهم السلام) ۱۱۴

۱-۶-۴ موقوفه‌های پیامبر اکرم (ص) ۱۱۵

۲-۶-۴ موقوفه‌های امیرالمومنین (ع) ۱۱۵

۳-۶-۴ موقوفه‌های حضرت زهرا (س) ۱۱۶

۴-۶-۴ موقوفه‌های امام حسین (ع) ۱۱۶

۵-۶-۴ موقوفه‌های امام صادق (ع) ۱۱۷

۶-۶-۴ موقوفه‌های امام موسی بن جعفر (ع) ۱۱۷

۷-۴ نتیجه‌گیری ۱۱۷

فصل پنجم: اخلاق زیست محیطی در فرهنگ اسلامی ۱۱۹

۱-۵ مقدمه ۱۱۹

۲-۵ مفهوم محیط زیست ۱۲۱

۱۲۳	..... ۳-۵ اخلاق زیست محیطی
۱۲۴	..... ۴-۵ ضرورت توجه به اخلاق زیست محیطی
۱۲۵	..... ۵-۵ دیدگاه‌های رایج در باب اخلاق زیست محیطی
۱۲۸	..... ۶-۵ جایگاه محیط زیست در اخلاق اسلامی
۱۲۹	..... ۷-۵ اصول اخلاق زیست محیطی از دیدگاه اسلام
۱۳۲	..... ۸-۵ نتیجه‌گیری

فصل ششم: اخلاق صله‌ی رحم در فرهنگ اسلامی ۱۳۵

۱۳۵	..... ۱-۶ مقدمه
۱۳۷	..... ۲-۶ واژه‌شناسی صله‌ی رحم
۱۴۰	..... ۳-۶ جایگاه صله‌ی رحم در فرهنگ اسلامی
۱۴۴	..... ۴-۶ آداب و شیوه‌های صله‌ی رحم در آموزه‌های اسلامی
۱۴۷	..... ۵-۶ آثار دنیوی و اخروی صله‌ی رحم
۱۴۸	..... ۱-۵-۶ افزایش طول عمر
۱۴۸	..... ۲-۵-۶ افزایش رزق و روزی
۱۴۹	..... ۳-۵-۶ آبادی سرزمین
۱۵۰	..... ۴-۵-۶ پاداش خیر
۱۵۱	..... ۵-۵-۶ افزایش مهر و محبت
۱۵۲	..... ۶-۵-۶ شافع روز جزا
۱۵۲	..... ۶-۶ مصادیق صله‌ی رحم و کمک به هم‌نوعان با تأمل بر سیره و سخنان رضوی
۱۵۲	..... ۱-۶-۶ احسان و دستگیری
۱۵۳	..... ۲-۶-۶ بذل و بخشش
۱۵۵	..... ۳-۶-۶ ادای حق مستمندان
۱۵۶	..... ۴-۶-۶ رحم و دلسوزی
۱۵۶	..... ۵-۶-۶ ملاقات مریضان و دعا برای آنان

۱۵۷ ..... ۶-۶-۶ سفره‌ی دسته جمعی

۱۵۸ ..... ۷-۶ نتیجه‌گیری

فصل هفتم: اخلاق حرفه‌ای پزشکی در فرهنگ اسلامی ۱۶۱

۱۶۱ ..... ۱-۷ مقدمه

۱۶۲ ..... ۲-۷ مفهوم لغوی واژه اخلاق

۱۶۲ ..... ۳-۷ موضوع علم اخلاق

۱۶۳ ..... ۴-۷ تعریف علم اخلاق و تمایز آن از اخلاق حرفه‌ای و اخلاق سکولار

۱۶۵ ..... ۵-۷ اخلاق حرفه‌ای

۱۶۶ ..... ۶-۷ ضرورت اخلاق حرفه‌ای جهان شمول

۱۶۹ ..... ۷-۷ مبانی نظری اخلاق حرفه‌ای در اسلام

۱۷۱ ..... ۸-۷ اخلاق پزشکی

۱۷۲ ..... ۹-۷ فلسفه اخلاق پزشکی

۱۷۲ ..... ۱۰-۷ تعریف اخلاق پزشکی نوین

۱۷۳ ..... ۱۱-۷ موضوعات مطروحه در اخلاق پزشکی نوین

۱۷۴ ..... ۱-۱۱-۷ ارتباطات حرفه‌ای در طب

۱۷۴ ..... ۲-۱۱-۷ انسان نابالغ (جسمی یا فکری)

۱۷۵ ..... ۳-۱۱-۷ سقط جنین و خاتمه حیات انسان قبل از تولد

۱۷۶ ..... ۴-۱۱-۷ شیوه‌های جدید القای بارداری و کپی کردن انسان

۱۷۸ ..... ۵-۱۱-۷ مرگ داوطلبانه و خاتمه حیات انسانی «اتانازی»

۱۸۰ ..... ۶-۱۱-۷ پیوند اعضا و بافت‌ها و جایگاه جسم انسان

۱۸۱ ..... ۷-۱۱-۷ زیست فناوری و اخلاق پزشکی

۱۸۱ ..... ۸-۱۱-۷ پژوهش‌های پزشکی

۱۸۲ ..... ۱۲-۷ نتیجه‌گیری

۱۸۵	منابع
۱۸۵	منابع فارسی
۱۹۹	منابع انگلیسی

پیشگفتار

اخلاق از موضوعاتی است که از بدو تولد بشر وجود داشته است و گذر زمان نه تنها ضرورت وجود آن را کم‌رنگ و کم‌اهمیت ننموده است، بلکه بر اهمیت و لزوم آن در این برهه‌ی زمانی افزوده است. مفاهیم اخلاقی نمایان‌گر اشکالی از زندگی بشر است و اعتقادات و ارزش‌های هدایتگر افراد در تصمیمات‌شان را توصیف می‌نمایند. اخلاق‌مندی به عنوان سرمایه‌ای راهبردی برای مجموعه‌های انسانی مطرح است و پیش شرط زندگی اجتماعی کارآمد را تشکیل می‌دهد. در حقیقت، اخلاق، سرمایه‌ی اصلی قوام ملت‌ها و خمیرمایه‌ی تمدن و ستون فقرات یک زندگی اجتماعی سالم بوده و بهترین وسیله‌ی انسان در سیر الهی است؛ به همین دلیل، تا مسائل اخلاقی در جوامع انسانی حل نشود، هیچ مسأله‌ی حل نخواهد شد. امروزه پیشرفت تمدن و ترقی در مراتب علمی، مادی و صنعتی، به تنهایی پاسخ‌گوی سعادت و رستگاری انسان در زندگانی نیست؛ چه بسیار جوامعی را می‌توان نشان داد که در اوج پیشرفت علمی صنعتی، بدترین فسادها، پلیدی‌ها و بدبختی‌ها در آن‌جا حاکم بوده و در آن مدنیّت شکوفا، از صلاح و رستگاری و به طور کلی اخلاق انسانی خبری نیست. از این‌رو، امروزه شاهد بی‌اخلاقی‌های بسیاری در حوزه‌های مختلف زندگی بشر هستیم که صدمات و لطمات جبران‌ناپذیری را هم به جوامع بشری وارد ساخته است. تخریب محیط‌زیست، جنگ و خونریزی‌ها، خشونت، تبعیض جنسی، اشتباهات پزشکی، ساخت و توزیع مواد مخدر و داروهای مهلک، تخریب پل‌ها و ساختمان‌ها و هزاران نمونه‌ی دیگر گوش‌های از مشکلاتی است که انسان معاصر به دلیل عدم پابندی به اخلاق گرفتار آن‌هاست. به همین دلیل، انسان معاصر، امروزه بیش از هر زمان دیگری به تعلیمات انبیاء و آموزه‌های اخلاقی ائمه اطهار (ع) محتاج است و اگر پیوند عمیق و ارتباط مستحکمی میان انسان امروزی با اخلاق اسلامی، انجام نشود یقیناً سقوط معنوی و بازگشت به عصر آغازین پیدایش بشر در انتظار انسان خواهد بود.

اخلاق اسلامی، مطمئن‌ترین و ضروری‌ترین قواعدی را به ما می‌آموزد که رعایت آن‌ها سعادت فرد و اجتماع را در پی دارد. در حقیقت اخلاق اسلامی با ویژگی خاص و بعد متعالی خود، تضمین

کننده‌ی سعادت انسان‌ها در همه‌ی عصرها، و ره توشه‌ی همه‌ی رهپویان کمال است. رعایت اخلاق نیک نسبت به یک‌دیگر در برخوردها و تمام ابعاد زندگی و رعایت حقوق جانی، مالی و غیره که عالی‌ترین نقش را در جذب دیگران و نفوذ در دل‌ها دارد، از عوامل مهم گسترش اسلام بوده است. پس فرد می‌تواند با عمل به آموزه‌های اخلاق اسلامی با ایجاد انقلابی در درون خود، در جامعه نیز انقلاب و تحول به وجود آورد و همه چیز را به سوی هدف و مقصود اصلی، یعنی خداوند، قرار دهد؛ امری که خلقت جهان بر اساس آن بنا شده است. آن‌گاه که آدمی از بایدها و نبایدهایی که بیشتر به صورت روا و ناروا و یا پسندیده و یا ناپسند عرضه می‌شوند، فراتر رود و به بازشناسی نیک از بد برسد و این شناخت ارزش نیک، او را به کردار شایسته برانگیزد، به قلمرو اخلاق رسیده و در راه انسان شدن گام نهاده است.

در این کتاب، اخلاق کسب و کار در فرهنگ اسلامی بعنوان رویکردی کارآمد در مدیریت، ارائه می‌گردد. کتاب شامل چهار فصل است که در فصل اول به بررسی نظام اخلاق اسلامی می‌پردازیم و در فصل دوم اخلاق کسب و کار مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل‌های سوم و چهارم کتاب نیز به اخلاق کار در فرهنگ اسلامی و اخلاق وقف در فرهنگ اسلامی می‌پردازد. در فصل پنجم اخلاق زیست محیطی در فرهنگ اسلامی مورد بررسی قرار گرفته و در فصل ششم اخلاص صله‌ی رحم در فرهنگ اسلامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در پایان و در فصل هفتم این کتاب، اخلاق حرفه‌ای پزشکی در فرهنگ اسلامی، ارائه می‌گردد.

دکتر کریم حمدی

زمستان ۱۳۹۶

سه نکته‌ی مهم در مورد اخلاق قابل ذکر است: اول این که، اخلاق از صفات نفس است نه صفت عقل و نه صفت بدن. و مراد از نفس، همان نفس ناطقه است که ممیز انسان از سایر حیوانات بوده و تعبیر دیگری هم چون قلب، روح و روان نیز در مورد آن به کار می‌رود. نکته‌ی دوم در مورد اخلاق، این است که موضوع اخلاق فقط رفتارهای اختیاری و ارادی انسانی است و اساساً یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های میان انسان و سایر موجودات به همین رفتار اخلاقی بر می‌گردد. نکته‌ی سوم در تعریف اخلاق این است که ما به ویژگیها و صفات نفسانی‌ایی اخلاق می‌گوییم که پایدار بوده و در اثر فراوانی و دوام در شخص نهادینه شده‌اند و بخشی از شخصیت او را تشکیل می‌دهند.

ISBN: 978-600-8307-23-5

